

Susana Andea–Avram Andea–Adinel Dincă–Livia Magina

SCRIS ȘI SOCIETATE ÎN TRANSILVANIA SECOLELOR XIII–XVII (MEDIEVALIA II)

Argonaut – Symphologic Publishing Cluj-Napoca – Gatineau 2013. 378 o.

A kolozsvári George Barițiu Történettudományi Intézetben, a Susana Andea által vezetett kutatócsoport a közelmúltban *Írás és társadalom a XIII–XVII. századi Erdélyben* címmel jelentett meg egy könyvet. Az előszó szerint a kötetben publikált tanulmányokban a szerzők a középkori és kora újkori Erdélyben használatos írás-gyakorlat és társadalmi változások közti összefüggéseket vizsgálják. Susana Andea első két tanulmánya (*Az írás gyakorlata és termékei; Írás és társadalom: a magister-től a litteratus-ig*) a XIII–XIV. századi erdélyi oklevélkiadás (hiteleshelyi, vajdai kancelláriai, vármegyei, városi) történeti összefoglalása. A magyar történészek számára sok újdonság ezekben az írásokban nincs, de véleményem szerint a tanulmányok nem is azok, hanem a magyarul nem tudó román szakemberek számára íródtak. Öröndetes, hogy Susana Andea mind a régi, mind a legújabb magyar szakirodalmat alaposan áttanulmányozta és felhasználta tanulmányai megírásához. Magyar szempontból Susana Andea tanulmányának legnagyobb értéke az, hogy bemutatja az eddig feltárt XIII–XIV. századi Erdélyben tevékenykedő íródeákok (litteratusok, magisterek) tevékenységét. Ez a dicséretes igyekezet a kötet mindegyik tanulmányában tetten érhető, olyannyira, hogy a kiadványt akár a XIII–XVII. századi Erdélyben működő írástudókról tervezett monográfia előkészületeinek is tarthatjuk.

A kötet következő tanulmánya (Adinel Dincă, *A XIII–XIV. századi erdélyi püspökök írásai és oklevelei*) valójában nem más, mint kultúrtörténeti és paleográfiai bevezetés a középkori erdélyi latin nyelvű oklevélkiadásba. Ez is inkább a román, semmint a magyar szakemberek számára készült. És ez érthető is. Egyrészt feltűnően kevés a román szerzőkre való hivatkozás, aminek az a magyarázata, hogy a középkori latin diplomatikával a román történészek nem igazán foglalkoztak (üdítő kivétel Francisc Pall és Radu Manolescu, aki Jakó Zsigmonddal közösen adott ki egy monográfiát románul a középkori latin írásbeliségről). Épp ezért Adinel Dincă a nyugat-európai (Olivier Guytjeannin, Jacques Pycke, Benoit Michel Tock, Reinhard Härtel, Kristoph Haidacher stb.) és magyar (Jakó Zsigmond, Vekov Károly, Szentpétery Imre, Györffy György, Solymosi László stb.) szerzők műveit ismerteti és foglalja össze kimerítő alaposással. Különösen hasznos lehet viszont a magyar kutatók számára is a tanulmány végén közölt lista. Ebben a szerző 221 db., az erdélyi püspökök által 1283–1554 között kiadott oklevél adatait sorolja fel: mikor és melyik püspök adta ki, hol található jelenleg az eredeti példánya, valamint mikor és hol jelent meg nyomtatásban.

A kötet második fejezetében szereplő tanulmányokból és forráskiadásokból a fejedelemségi-kori Erdély magán írásbeliségéből kapunk ízelítőt. Avram Andea tanulmányában (*Diákok és írásaik a vajdahunyadi uradalom területén a XVI–XVII. században*) a vajdahunyadi várhoz tartozó uradalmi regestrumait és urbáriumait elemzi. A vár bevételeiről az első feljegyzés (*Registrum super proventum castris Hunyad*) 1511–1513-ból maradt fenn. 1533-ig több-kevesebb rendszerességgel fennmaradtak a különböző bevételekről és kiadásokról szóló feljegyzések, de ezek után az urbárium anyagában 1629-ig hosszú szünet következik. Uradalmi összeírások az 1674, 1680–1681, valamint 1695 évekből vannak még. A több, mint 700 oldalas urbárium szinte teljeséggel feldolgozatlan a magyar szakirodalomban. Sajnos a tanulmányból az nem derül ki, hogy hol található az eredeti dokumentum. (Az Országos Levéltár *Urbáriumok és összeírások* anyagában mindenesetre nincs.) Avram Andea a Kolozsvári Akadémiai Könyvtárban lévő mikrofilmmásolatot használta (jelzete F 32). A tanulmány végén Andea az urbárium anyagából néhány értékes magyar nyelvű dokumentumot közöl. Különösen érdekes a Bethlen István és Bethlen Péter Vajdahunyad várában 1629. március 31-én kelt kiváltságlevele, melyben Szikszai Mihály deákot mentik fel a jobbágyi kötelezettségek alól. Érdekes és fontos adatokat tudhatunk meg Thököly Imrének 1677. július 20-án szintén Hunyadon kelt adományleveléből, melyben Alsókubinyi András deáknak adományozza a „vajdahunyadi határon Kizigy mező nevű egy darab szántó földet.” (139) A magyar Thököly-szakirodalomban jómagam nem találtam adatot Kubinyiról, jöllehet az adománylevelé szerint nem volt jelentéktelen személyiség: „vöttem méltó tekintetben régi, jámbor, böcsületes szolgáltnak, nemes és vitéztlő Alsókubinyi Hásronyomi András deák uramnak elsőben üdvözült édes atyám uramhoz, őnagyságához, és azután hozzám is megmutatott hűséges szolgálatját, ki is az szegény úr idejében Istennek tiszteletire rendeltetett templombeli muzikusok között szolgálván, onnét őnagyságátul az wittenbergiai híres akadémiában promoveáltatott,

ahonnet bizonyos számú esztendők elmúlván, tudománybéli szép haszonnal haza jövén, engem gyerekkorbéli állapotomban az diáki szép tudományban, szorgalmatos szép tanításával iniálván, valameddig tanulásomat az eperjesi nevezetes kollégiumban az német ellenség miatt bátorságosan continuálhattam nekemmind eddig privatus praeceptorom volt” (139).

A következő tanulmány (Avram Andea-Susana Andea, *Diákok és írásai a gyulafehérvári uradalomterületén a XVI–XVII. században*) a gyulafehérvári püspöki, majd később fejedelmi és városi birtokokról készült összeírásokról és számadásokról szól. E témakört a magyar történészek is kimerítően elemezték már — a legfrissebb írások Kovács András, Bogdándi Zsolt, Gálfi Emőke, Jenei-Tóth Annamária tollából születtek — és nem is maga a tanulmány, hanem annak függeléként közölt forrás lehet jelentős magyar szempontból. Az Erdélyi Gubernium Levéltárának F 46-os fondjában talált rá a két román kutató Gyulafehérvár város 1698 október 21–26-án Mihály Sándor és Hodor Zsigmond jegyzők által készített magyar nyelvű összeírására. A dokumentum valószínűleg azért került el eddig a magyar kutatás figyelmét, mert nem ott található, ahol várható volna, azaz az összeírásokat tartalmazó F 49-es (*Vegyés conscriptiók*) fondban. Várostarténeti szempontból elsőrangú forrásról van szó, az összeírás ugyanis utcákra lebontva felsorolja, hogy melyik házban ki és milyen minőségben (tulajdonos, bérlő, zálogos stb.) lakik, fizet-e adót és ha igen kinek, sok esetben pedig, még a lakó etnikumát is és felekezeti hovatartozását is közli az összeírók.

Az utolsó tanulmány (szerzője: Livia Magina) érdekes, de a kutató számára komoly kihívásokat tartalmazó témát tárgyal: az XVI–XVII. századi falusi írásbeliséget Erdélyben. Néhány évtizede ez divatos téma volt Nyugat-Európában, ahol a forrásadottságok is jobbakk és ezért könnyebben is kutathatók. A XVI–XVII. századi Erdély vonatkozásában azonban csak nagyon gyér és közvetett adatokkal dolgozhatunk. A szerzőnő ezeket lelkiismeretesen össze is gyűjtötte (falusi iskolák helyzete, falusi bírák, deákok, jobbágyok írástudására vonatkozó adatok), kár, hogy a vonatkozó magyar szakirodalmat (pl. Monok István, Tóth István György, Kristóf Ildikó írásai) nem vonta be vizsgálódásaiban.

A könyv végén minden tanulmányról részletes, több lapnyi angol nyelvű összefoglaló található, emellett, aki netán kedvet kapott volna ahhoz, hogy belenézzen a könybe az internetről az alábbi linken nyomban le is töltheti: <http://www.istoriescriere.academia-cj.ro/uploads/Andea-susana-2-baza.pdf>

Nagy Levente

RUKOPISNYJ TRAKTAT „O KORONAH” NAČALA XVIII V.: PAMÁTNÍK RUSSKO-VENĜERSKIH KULTURNIH SVÁZEJ

Összeáll. M. Aljosin – E. I. Amerhanova – T. Bótor – M. Font –

O. I. Horuzsenko – E. Sashalmi

**Orosz Tudományos Akadémia Oroszország Története Intézete – Pécsi Tudományegyetem,
Moszkva–Pécs 2013. 256 o.**

A „koronákról”: egy XVIII. századi eleji kézirat,
az orosz–magyar kulturális kapcsolatok dokumentuma

2013–2014 fordulóján egy sok szempontból különleges kötetet vehettek kézbe a magyar Szent Korona és az európai felségjelvények iránt érdeklődők. A több mint 250 oldalnyi terjedelemben megjelent, keménytablás kötet különlegességét egyrészt a megjelenés helyei, másrészt a kötetet létrehozó tudományos csapat, harmadrészt a könyv témája (az európai koronák és a Szent Korona), negyedrészt egy páratlan forrás keletkezésének feltárása, végül pedig az európai szellemi műhelyek kora újkori és mai együttműködése, összefonódása és egymásra való hatása egyaránt érzékletesen jelzik. Az alábbiakban e szempontokat nyomon követve mutatjuk be azt a nem mindennapi vállalkozást, amely számunkra még egy további okból kiemelkedő örömet jelent. Az elmúlt esztendőkből az MTA BTK Történettudományi Intézetében működő „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport tagjai a Szent Korona és a magyar uralkodókoronázások újabb kori történetére vonatkozóan Európa közel tucatnyi országának (Ausztria, Belgium, Francia-, Magyar-, Német-, Olasz- és Spanyolország, Románia, Szlovákia) mintegy félszáz gyűjteményében folytattak tudományos feltáró munkát. Arra mégsem számítottunk, hogy kutatási témánkat illetően a